

Rainer Maria Rilke

„Kaks Praha lugu“

Saksa keelest tõlkinud Tiiu Relve

Eessõna

See raamat on puhtalt minevik. Raamatu tagamaad – kodumaa ja lapsepõlv – on ammu kaugel. Praegu ma seda enam niimoodi ei kirjutaks ja seega küllap ei kirjutaks üldse. Aga tollal kirjutades oli see mulle hädavajalik. See tegi pooleldi ununenu mulle armsaks, sain selle justkui kingituseks; sest ainult see osa minevikust, mida me armastame, kuulub meile. Aga me tahame ju, et meile kuuluks kõik kogetu.

Schmargendorf, veebruar 1899

Rainer Maria Rilke

Kuningas Bohusch

Kui suur lavakuulsus Norinski kell kolm pärastlõunal Praha tšehhi teatri ees paiknevasse National-Cafésse sisenes, kohkus ta natuke, kuid naeratas seejärel kohe oma põlastaval kombel: peegel, mis seisis poolviltuselt sissekäigu vastas, oli kinni püüdnud mingi kauge saalinurga ning Norinski oli seal ära tundnud vildaka marmorsamba ja selle all ühe väikese kүүraka mehe, kelle otsekui vormitust peast põrnitsesid sisenejat isevärki silmad. See võõras helk pilgus, mille sügavusest näis peegelduvat mingi enneolematu sündmus, oli Norinskis hetkeks hirmu tekitanud. Mitte sellepärast, et ta oleks olnud eriti kartliku loomuga, vaid

suurtele kunstnikele enamasti omase põhjaliku ja mõtliku olemise tõttu, mille kaitsevallist peab iga sündmus otsekui läbi murdma. Aga originaali vastu ta midagi sarnast ei tundnud. Ta koguni eiras seda küürakat tükk aega, ulatades samal ajal teistele stammkundedele laua ääres ülearuse tähtsusega kätt. See käesurumine võttis küllaltki palju aega, sest koosnes iga kord ühtmoodi kolmest vaatuses: 1) näitleja käsi annab tema poole sirutatud käe anumisele kõheldes järele; 2) näitleja käsi ütleb parajasti surutavale käele tungivalt: „Sa ikka taipad selle momendi tähtsust?"; 3) katastroof, misjuures Norinski iga käe põlglikult lahti laseb ja kõrvale heidab: „Oh sind armetut, sa ei taipu ju üldse...“ Seekord olid nendeks armetuteks Časi pikk kahvatu kriitik Karás, kes paistis silma oma ülipika kaela ja – nagu üks pahatahtlik juudi kolleeg oli kunagi väljendanud – üliviisaka aadamaõuna poolest, mis saatis mehe igat neelatust läbi üksildase kõri kuni kraeservani välja, millest edasi see enam eksida ei saanud, ja kiirustas siis teenistusvalmilt oma postile tagasi, ilus maalikunstnik Schieder, kelle maalid olid väga kurvad, novellist Pátek, lüürik Machal ja üliõpilane Rezek, kes istus pisut eemal, jõi suurest stammklaasist rohke konjakiga *čaj*'d ja vaikis. Viimaks näis Norinski märkavat ka küürakat. Ta ütles naerdes: „Kuningas Bohusch!“ ja sirutas iroonilise pöördumisega „teie majesteet“ üle marmorlaua käe. Mehike võpatas ning et näitleja käel mitte oodata lasta, saatis ta oma kollakad ebaküpsed sõrmed sellele üliirutakalt vastu, nõnda et mõlemad käed otsekui lendlevad linnud teineteist taga ajasid. Bohuschile tundus see üsnagi kentsakas ja ta lasi kuuldavale kartliku katkendliku naeru, mille ta hirmunult pooleli jättis, kui märkas, kuidas rõugearmid Norinski laubal pahaste kortsude alla kadusid. Näitleja pomises midagi, loobus käejahtimisest ja sähvas pahatujuliselt Karásile:

„Teie lehes kirjutatakse ka täielikku lora, kulla mees. Aga ma ütlen sulle, et mina mängin Hamletit ka järgmine kord just samamoodi kui eile. Ma mängin nimelt oma Hamletit. Mõistad sa, kulla mees?“

Karás neelas suutäie alla ja rääkis midagi arvamusest, mida teised, silmapaistvad isikud, olevat väljendanud; ta nimetaks siinkohal vaid Kainzi või... Üliõpilane Rezek tühjendas suurte sõõmudega oma klaasi ning Norinski sõnas ärritunult:

„Kulla mees, mis puutub minusse saksa Hamlet!? Sa ei taha ju ometi väita, et meil ei tohi olla oma arvamust? Oli Shakespeare siis mõni sakslane? Noh, ja mis puutuvad selles asjas siis meisse sakslased? Mina võtan oma kontseptsiooni nii-öelda otse inglise omast.“

„See on ainuõige,“ kiitis Pátek takka ja silitas hoolitsetud sõrmedega oma teravat moehabet.

„Sinu kostüüm, muide, ma mõtlen maalilisuse seisukohalt...“ proovis ilus maalikunstnik asja siluda ja Norinski pööras end kähku tema poole. „Jah,“ haigutas ta nii muuseas, ja seejärel üleoleva armulikkusega hääles: „Kuulge, Machal, mida teie näidend ka teeb?“

Lüürik silmitses tükk aega vaikides oma absindiklaasi ning vastas siis vaikselt ja murelikult: „Käes on kevad.“

Kõik ootasid veel midagi, aga nähtavasti oli Machal juba teel oma unistuste kahvatu aia poole. Ta nägi, kuidas absindiklaas kasvab üha suuremaks ja suuremaks, kuni tundis, et on üleni klaasi sees piimjas kütlevas valguses, täiesti kergena ja lahustunult selles kummalises atmosfääris. Seda vägevat lauset võttis tõsiselt üksnes Schileder. See lasus temal nii raskelt, et ta poleks saanud isegi silma pilgutada. Sügaval sisimas mõtles ta: „Jumal küll, seda taipab ju igaüks! Ütles ta siis midagi erilist? Sellega saaksin mina ka hakkama: käes on...“ Ta ei jõudnud oma mõtet lõpetada. Kõik naersid ja Schileder hingas kergendatult, kui ta teiste ilmest nägi, et see ütlemine ei pruukinudki nii kaalukas olla. Karás pöördus lüüriku poole: „Kas see tähendab, et su näidend on täies õies. Hm?“

„Vabandage...“ ütles Machal kummardusega oma muusale ja kuna arusaamatus oli ju ikkagi liiga suur, tuli mitte just meelsasti oma kütlevast maailmast tagasi. „Ei,“ rõhutas ta, „see tähendab seda, et ma olen praegu liiga kurb. See tähendab, et praegu on aeg, kui loodus saab kogu arengust valesti aru, see tähendab seda, et ma olen väsinud – sellest valusast idanemisest.“

„Anna andeks,“ koputas novellist talle moekollase kindaga õlale, „see võib ju nii olla, aga see pole ometigi kevad.“

Ja maalikunstnik mõtles: „Ei, see ei ole kevad.“

„See oli lahkkel lehekuul...“ deklameeris näitleja.

„Kunagi,“ õhkas luuletaja ja tegi käega liigutuse, millega ta selle „kunagi“ veelgi kaugemale lükkas, „kunagi võib-olla oli nii, nagu kirjutavad vanad luuletused, et kevad on „valgus ja armastus ja elu“. Need, kes seda veel usuvad, petavad ennast.“ Ta ohkas sügavalt.

„Kui kahju,“ mõtles maalikunstnik, „niisiis ei mingit kevadet enam.“

Aga Machal tõstis oma suurtest pigmendilaikudest moonutatud näo üles selgesse pära- ja valgusse ja ulatus parajasti aknast Rahvusteatri kaldteed vaatama, mille äärt mööda käis edasi-tagasi kordnik. See polnud just see, mida ta oleks tahtnud teistele näidata, kuid sellegipoolest ütles ta:

„Vaadake välja! See võitlus tobedate söötis mullakamakatega, mida iga peen õrn idu peab pidama, et oma suvesse jõuda. Siin,“ ja ta upitas ennast veelgi kõrgemale, „seisab see abitu õis ja tahab õitseda; see on ainus, mida ta oskab, ta oskab ainult õitseda ja ta ei taha sellega tõesti kedagi segada, aga ometi on kõik tema vastu: need mustad mullakoorikud, mis ta alles pika palumise peale läbi lasevad, päevad, mis tema peale valimatult soojust ja vihma ja tuult puistavad, ja ööd, mis aeglaselt ligi hiilivad, et tal oma jäiste sõrmedega kõri kinni pigistada. See argpükslik kurb võitlus, see ongi kevad.“ Machal tundis külmavärinat, tema pilk suri. „Kuningas Bohusch“ vaatas teda üleni tardunult. Talle paistis luuletaja jutt ebaõiglane ja ta kavatses selle vastu nii mõndagi teha. Ta tundis vajadust püsti tõusta, et kõrgustesse küündides ja rõõmsameelselt kaitsta kevadet, mis oli ikkagi võidust ja päikesest tulvil. Talle tuli pähe nii palju ilusaid mõtteid, et tema põsed löid õhetama ja ta unustas sekundiks hingamise. Ah, aga mida see püsti tõusmine oleks aidanud, vaevalt nad oleksid seda märganud, sest sametpingil istudes nägi Bohusch vaata et pikemgi välja kui seistes. Ja ka tema hääl poleks suutnud Norinskini lennata, nii pika vahemaa puhul muutus see ebakindlaks ja laperdas nagu püssist pihta saanud lind. Bohusch teadis seda. Ja nii ta siis vaikiski, surus oma otsekui puust vestetud huuled kõvasti kokku ja hakkas nagu sageli lapsepõlves vaikselt omaette suure hulga kuldsete mõtetega mängima, ehitama terveid mägesid ja losse, mille saledate sammastega ümbritsetud akendest tervitasid teda tema unistused. Ja ta oli nii rikas, et võis ehitada iga kord uusi paleesid, millest ükski eelmistega ei

sarnanenud, ja see juba tähendas midagi, oli ta ju umbes viiendast eluaastast peale selle harrastusega tegelenud – juba üle kolmekümne aasta – ega pidanud ennast veel kunagi kordama. Teised, muidugi peale Machali, kes tundis, et on jälle absindiklaasis, rääkisid nüüd läbisegi ja valjuhäälselt tühjast-tähjast ja argiasjadest ning kõige kohal hõljus, tiivad laiali, näitleja bassihääl. Bohusch aga sepišes oma nurgas kevadele kaitsekõnet. Õigupoolest tundis ta kevadet ainult sellisena, nagu see nägi välja pimedas ja niiskes Hirschgrabenis või Malvasinka kirikaial; ükskord lapsena oli ta seda näinud metsikus Schárkas ja veel praegugi kuulis ta oma rinnas tolle päikeselise päeva vana vaevukuuldavat kaja. Kui õndsalik pidi küll olema näha kevadet linnast väljas, kus on ju tema kodu, kaugel linnast ja selle rahutusest, ja Bohuschit ärritas ja solvas, et need inimesed tema ümber, kes olid ju ilmas palju ringi rännanud, olid nõus kevadet maha salgama. Ta pidi seda neile ometigi ütleva. Kuid üldises saginas hääbus arglik katse tema huultel jäljetult ja vaene Bohusch ei oleks osanud enam midagi öelda. Otsekui reetmist kartes põgenesid tema mõtted hirmunud rüsinas sellelt ilusalt koosolemiselt ja nende asemel täitis tema aju üksainus ettekujutus ning selle tõi ta tahtetult ja märkamatuult kuuldavale: „Jah, isa.“ Kulus silmapilk, enne kui küürakas aru sai, miks ta just temale mõtles. Ta nägi isa: isa käib Spornergasse vana vürstipalee kõrges valgeks lubjatud eeskojas suurte eneseteadlike sammudega edasi-tagasi, seljas hiigelsuur tumesinine tressidega kasukas, mille krae paistab tema täishabemega ühte sulavat. Tema saua kuldne nupp ulatub peaaegu kuldsete narmasteni, mis ripuvad alla kolmnurkse kaabu kääniselt ja mille alt vaatavad tema tõsised ja valvsad silmad. Väike põdur Bohusch seisis siis sageli portjeekorteri ukse taga ja vaatas arglikult läbi pilu isa jõulist marssimist. Isa oli kasvult kõikidest teistest üle, tubli peajagu pikem ka vanast vürstist, kelle ees isa oma tressidega kaabu suure kaarega maha võttis, seejuures siiski eriti kummardamata. Nii kaugelt kui Bohusch ka tagasi ei mõelnud, ei suutnud ta meenutada ühtki isa suudlust ega naeratust, küll aga kuulusid tema vaese lapsepõlve kõige selgemate muljete hulka isa kuju ja hääl. Ja iga kord, kui ta seda ammu surnud meest nende mõlema omaduse pärast kadestas, tuli isa talle jälle meelde ja ta mõtles endamisi, et need on nüüd sama hästi kui kasutamata, isa ei vaja enam ei häält ega kuju, milleks ta need siis kaasa võttis? Ja kui küürakas sellele mõtles, juhtus alati nõnda, et miski haaras ta ühtäkki kaasa ja kandis eemale. Ta mõtted ei olnud

enam tema sees, vaid jooksid tema ees ja ta pidi neid taga ajama, et need jälle kinni püüda. Ei saanud ju neil lihtsalt niisama joosta lasta. Hingetuna jõudis ta neile alati ühes ja samas kohas järele. See oli kiirustavate pilvedega hele sügisöö. Põgus valgus oli parasjagu nii kannatlik, et lasi Bohuschil üles leida marmortahvli, millel metsistunud okstest pooleldi kaetuna oli kirjas: „Vitězlav Bohusch, vürstlik portjee“. Ja iga kord, kui Bohusch seda luges, hakkas ta ikka ja jälle himukalt küüntega rohtu ja maapinda kraapima, kuni ta järjest rammetumaks jäi, niiske maa läppunud hõng järjest raskemaks muutus ja tema verised küüned viimaks suure kollase kirstu siledat kaant kriipisid. Ja siis nägi ta ennast nõutult mustas hauas kirstul põlvitamas, sekundi või kaks. Kuni talle alati üks ja seesama lahendus pähe turgatas, et kirstulaua peaks saama peaga katki vajutada nagu aknaklaasi. Kas polnud ta alati pidanud oma raske kolba pärast mõnitusi taluma? Nüüd on see siis ometi millekski hea, kas pole? Raksti! Laud annab järele – loomulikult – nagu aknaklaas ja kuuma käega kougib Bohusch läppunud pimedusest välja isa rinnakorvi ja kinnitab selle nagu turvise oma kõhetute õlgade ümber, pistab käe uuesti kirstu ning otsib ja otsib krampis sõrmedega ja saadab abiks ka teise käe, suutmata kuidagi mõista, miks ta oma kahe marraskil käega ei leia isa häält.